

Inventari arqueològic de Mallorca: els monuments a l'àmbit rural

GABRIEL PONS HONJAR
Mª MAGDALENA RIERA FRAU
FRANCESCA TORRES ORELL

La protecció dels jaciments arqueològics de l'illa de Mallorca té com a punt de partida, apart de la legislació general en matèria de Patrimoni Històric-Artístic, el Decret 2563/1966 pel que es declaren Monument Històric-Artístic tots els monuments megalítics, coves prehistòriques i altres restes prehistòriques i protohistòriques de l'illa de Mallorca.

En compliment de l'article quatre d'aquest decret es redactà l'any següent el "Inventario de los monumentos megalíticos y restos prehistóricos y protohistóricos de Mallorca", signat per J. Mascaró Pasarius.

A partir de 1967 tots els jaciments que han rebut protecció legal l'han rebuda per un decret específic de declaració de Monument Històric-Artístic/B.I.C. per a cada cas concret.

Tal com es despren del mateix enunciat del Decret restaren sense protecció tots aquells jaciments que tenen l'origen a un moment posterior a la conquesta romana de l'illa de Mallorca (123 a.C.).

L'any 1988, la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear creà el "Programa de Preservació de Jaciments Arqueològics de l'illa de Mallorca", la primera part d'aquest Programa té com a finalitat de redacció d'un nou inventari que serveix per cubrir les mancances de l'inventari de 1967.

Aquestes notes es redacten sobre els resultats de l'inventari dels termes municipals de Santa Margalida, Maria de la Salut, Sant Llorenç des Cardassar, Petra, Ariany, Muro, Costitx i Sa Pobla.

Parlant en xifres absolutes els resultats són força aclaridors i també esperats; de 209 jaciments inventariats a aquesta zona a 1967 s'ha passat a un total de 419, és a dir, s'han descobert un total de 246 nous jaciments amb una cronologia que abraça des de l'època pretalaiòtica fins a l'edat mitja.

En aquest contexte cal destacar l'augment espectacular del nombre de jaciments arqueològics localitzats al terme municipal de Santa Margalida. L'any 1967 eren un total de 47, dels que 3 han desaparegut a hores d'ara (6'3%), a l'actualitat són 150, loque implica que 106 jaciments (70'6%) passen a estar inventariats de nou.

Malgrat l'existència del decret 2563/1966 i l'inventari posterior són també nombrosos els jaciments inventariats que han desaparegut. No s'han pogut trobar 36 dels 209 jaciments inventariats a 1967, lo que suposa la pèrdua del 17'2% del total. Aquesta xifra no es pot entendre com a definitiva ja que, a vegades, cap la possibilitat de recobrar al manco part del jaciment, cobert per terres, estructures arquitectòniques o vegetació.

El percentatge de monuments desapareguts varia molt d'un terme municipal a un altre. Al terme municipal de Maria de la Salut es conserven totes les restes arqueològiques inventariades a 1967, el contrari succeeix al terme municipal de Sa Pobla, on han desaparegut el 56'2% dels jaciments, i al terme municipal de Muro, on n'ha desaparegut un 37'5%.

Resulta prou deficiuós abordar el tema de l'estat de conservació dels jaciments arqueològics, tant pel que fa a la magnitud o volum en alçada com en la seva extensió. Si bé l'altura d'una construcció és, més o menys, accessible al nostre coneixement, no és tal en el cas del perímetre d'un conjunt, el qual és, amb freqüència, poc precís. A més hi hem de sumar la potència de terres com a factor distorsionador, car amb les tasques de prospecció ens és impossible saber la profunditat que abraça com la qualitat de les restes constructives i de cultura material que conté.

Cal anotar que l'estat de conservació arquitectònic-monumental i arqueològic no van paral·lels, ja que és important el nombre de jaciments que tot i mantenint una construcció en bon estat aquesta es buida de contingut, sovint per a donar cabuda a altres usos. Aquí només farem esment a la conservació dels bens immobles, per amor de que el jaciment arqueològic és de difícil evaluació.

Es obligada, per tant, la divisió entre jaciments que conserven estructures en superfície d'aquells que només són detectables per la presència al sòl de restes de la cultura material (restes mobles), encara que no es descarta la conservació de restes immobles en el subsol.

Aquestes dades repercuteixen de manera desigual segons els tipus d'estructures i, per tant, segons les cultures. Així, mentre que el número de restes d'època prehistòrica és important, les construccions de cultures posteriors (púnica, romana i islàmica), són gairebé excepcionals. Les causes d'aquestes diferències radiquen en els tipus de materials emprats a cada una d'elles i, en definitiva, en el grau de solidesa de la construcció, ja que no es poden evaluar els graus de destrucció intencionada.

A través de les dades estadístiques s'evidencia aquesta diferència. Així, els jaciments prehistòrics amb restes arquitectòniques representen el 78'6% d'aquestes, mentre que els romans són el 6'8%. Situació similar és la dels jaciments islàmics on conserven estructures el 8'1%.

Malgrat les xifres ens parlin que del total de jaciment detectats un 71% conserven estructures (un 52'7% si descartam les coves naturals), hem de puntualitzar que la immensa majoria tenen un grau de conservació precari, éssent sols identificables enlanta o conservant alguna resta aïllada.

Els motius de degradació són diversos i llevat de matisacions se poden generalitzar pel conjunt de l'illa:

1.- Feines agrícoles: suposen en un 51'7% dels casos la causa de degradació del jaciment. La nostra pagesia mancada de terres i amb la limitació que suposa

la insularitat ha viscut i viu totalment d'esquena al seu patrimoni arquitectònic. Tal vegada s'hauria d'anar més enllà i cercar raons sociològiques a aquests fet.

2.- Obres privades (22'8%) representades per edificacions, pedreres, urbanitzacions etc... Aquí hem de puntualitzar que si bé la degradació per usos agrícoles s'ha estancat, degut a l'abandó progressiu d'aquest sector econòmic, s'observa l'alarmant augment de la degradació per obres privades. les pressions urbanístiques són actualment la major amenaça al patrimoni arquitectònic i arqueològic. Les causes concretes s'han de cercar en la manca de previsió en els projectes urbanístics, aquesta desinformació, despreocupació, indiferència, menyspreu, arriba a l'extrem de no respectar ni tan sols aquells jaciments protegits del Decret 2563/1966.

3.- Les reutilitzacions afecten a un 14'7% dels jaciments arqueològics, entenem per reutilització els aprofitaments moderns de les restes per a funcions diverses. Les més significatives per la seva quantia són les reutilitzacions de les coves com a sestadors i dels monuments prehistòrics com a barraques, forns de calç, sestadors, etc...

4.- Les expoliacions afecten bàsicament al jaciment arqueològic més que al monument, entenem per expoliacions aquelles remocions de terres orientades a trobar restes arqueològiques. La proliferació de detectors de metalls i la permisivitat que troben els que ho practiquen són els dos factors que fan que aquest problema estigui lluny de solució i hagi afectat fins a hores d'ara al 4'7% del total de jaciments.

En nivells més baixos hi tenim les degradacions per obres públiques (3'5%) i la deguda a visites massives (0'7%). Aquesta darrera, encara que sigui la més baixa és important, per amor de que afecta a jaciments singulars i ens dona mostres de la despreocupació de l'administració envers la conservació del Patrimoni Històric-Artístic.

CONCLUSIONS

- Necessitat de redacció d'una normativa concreta dins el marc de la llei 16/1985 i per l'administració competet que contempli:
 - * Protecció de tots els jaciments arqueològics inventariats i/o inventariables.
 - * Reglamentació dels usos del sòl i del subsòl als jaciments arqueològics i la seva zona de protecció.
 - * Aplicació de sancions que suposin un valor significatiu dins els capitals moguts en operacions urbanístiques.
- Necessitat de que els Ajuntaments assumeixin les competències que els corresponen segons la llei 16/1985:
 - * Frenant les obres il·legals.
 - * Considerant l'existència de restes arqueològiques a l'hora de concedir la llicència municipal d'obres.

- * Exigint estudis d'impacte arqueològic en tot els projectes que suposin un canvi de qualificació del sòl o una forta intervenció en una zona extensa (urbanitzacions, camps de golf).
 - * Redactan els plans especials previst per la llei 16/1985 per a les zones arqueològiques.
 - * Aturant les obres o suspentent les llicències davant la troballa de restes de valor històric i/o arqueològic.
- Necessitat d'evitar les relacions de l'Administració amb els expoliadors, tant directes com la permissivitat silenciosa.
 - Necessitat d'un inventari del patrimoni etnològic establint els criteris de protecció i les mesures necessàries per tal de mantenir viu part de aquest patrimoni.